

Významné osobnosti naší univerzity

Odkaz Josefa Hrabáka a Františka Tenčíka

Na rok 2012 připadá sté výročí narození dvou významných literárních vědců, působících na brněnské filozofické fakultě: Josefa Hrabáka a Františka Tenčíka. Oba byli pozoruhodně mnohostranní a svými aktivitami zasahovali do řady společenských sfér. Společně měli i to, že se jejich pedagogické působení – a v Tenčíkově případě i život – uzavřelo v sedmdesátých letech.

Josef Hrabák se narodil 3. prosince 1912 v Brně, kde vystudoval též reálné gymnázium a češtinu s francouzštinou na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Vyučoval na gymnáziích v Lipníku nad Bečvou a v Brně. Zde se roku 1946 habilitoval, učil na pedagogické fakultě a v letech 1953–1978 na fakultě filozofické, přičemž už v roce 1948 se stal profesorem. V letech 1954–1960 byl děkanem této fakulty, nadto v období 1953–1970 vedl katedru české literatury a literární vědy. Byl doktorem věd a členem korespondentem ČSAV. Zemřel 6. srpna 1987 ve svém rodišti.

Spektrum jeho aktivit bylo velmi široké. Byl redaktorem odborných časopisů, mnoha různých sborníků a edic, členem několika redakčních rad. Podílel se na činnosti Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV a Památníku Petra Bezruče v Opavě, byl předsedou Literárněvědné společnosti při ČSAV a často přednášel na zahraničních univerzitách. Přispíval do značného množství našich i cizích periodik a sborníků. Souběžně se věnoval literární teorii, historii i kritice, avšak s rozličnými akcenty, jimiž vycházel vstříc soudobým společenským požadavkům.

Ve sféře literární teorie se nejprve prosadil jako versolog, když v roce 1937 vydal strukturalisticky orientovanou práci *Staropolský verš ve srovnání se staročes-*

kým (byl ostatně členem Pražského lingvistického kroužku a učil ho mimo jiné Roman Jakobson). Po dvou desetiletích přišel s *Úvodem do teorie verše* (1956), který pak vydal ještě pětkrát, ale nikoli ve stejné podobě. Později k této učebnici přidal knihy *Studie o českém verši* (1959), *Z problémů českého verše* (1964) a *O charakter českého verše* (1970). Zabýval se i teorií prózy (*K morfologii současné prózy*, 1969) a základní literárněteoretickou problematiku potom shrnul ve známé *Poetice* (1973) a v *Úvodu do teorie literatury* (1987, spoluautor Vladimír Štěpánek). V sedmdesátých letech vydal též synteticky pojatou *Literární komparatistiku* (1976).

Další rozlehlou oblastí jeho aktivit byla starší česká literatura. Vedle řady studií obsažených v knihách *Studie ze starší české*

Karikatura Josefa Hrabáka
od Rudolfa Puchýře

literatury (1956) či *Ze starší české literatury* (1964), hlavního podílu na prvním svazku *Dějiny české literatury* (1959) a řízení knižnice *Památky staré literatury české* byl tvůrcem mnoha edic. Tvoří je například *Staročeské satiry* (1947), *Staročeské drama* (1950), *Lidové drama pobělohorské* (1951) a *Výbor z české literatury doby husitské* (1963–1964) nebo lidová knížka *Fortunatus* (1970). Pominout nelze ani první díl antologie *Tisíc let české poezie* (1974).

Josef Hrabák se intenzivně věnoval i české literatuře 20. století. Sledoval ji – na stránkách brněnské Rovnosti, Hosta do domu či Literárního měsíčníku – jako kritik a mimoto o ní napsal mnoho studií, knižně vydaných v souborech *Šest studií o nové české literatuře* (1961) nebo *Jedenáct století* (1982) i v částečně memoárovém *Životě s literaturou* (1982). K těmto titulům připojil monografie *Miloš V. Kratochvíl* (1979), *Rudolf Těsnohlídke* (1982), *Karel Nový* (1983), *František Kožík* (1984) a *Jiří Křenek* (1988). Byl také autorem četných předmluv a doslovů.

Se snahou o srozumitelnost a přístupnost vědeckých prací u něj korespondovaly popularizační aktivity, manifestované svazky *Umíte číst poezii?* (1963) a *Umíte číst poezii a prózu?* (1971) nebo participací na *Průvodci po dějinách české literatury* (1976). Popularizační charakter mají do jisté míry i knihy *Čtení o románu* (1981), *Úvahy o literatuře* (1983) a *Řeč písemnictví* (1986). V posledních letech svého života se Hrabák poněkud překvapivě věnoval triviální literatuře (viz *Napínavá četba pod lupou*, 1986; *Od laciného optimismu k hororu*, 1989). Je nutno připomenout také různá skripta a vysokoškolské učebnice (*Starší česká literatura*, 1964; *Úvod do studia literatury*, 1970), jakož i sérii čítanek z padesátých let a *Rukověť dějin literatury pro I. ročník středních škol* (1972), později vydávanou pod názvem *Literatura pro I. ročník středních škol*.

Soupis Hrabákových prací obsahuje *Bibliografie díla Josefa Hrabáka* (1972), na niž navazují další dvě bibliografie, dovedené až do roku 1990. Za zmínku stojí rovněž sborník *Literárněvědné studie* (1972), vydaný k Hrabákovým šedesátinám. Hodnotit jeho rozsáhlé dílo několika větami nelze. Pokusem o dílčí soud byla brněnská konference konaná u příležitosti Hrabákových nedožitých devadesátin v prosinci roku 2002. Jinak je nutno posuzovat spíše jeho jednotlivé práce, jak to učinil Robert Ibrahim při hodnocení *Úvodu do teorie verše* v časopisu *Česká literatura* 3/2012.

Druhý literární vědec František Tenčík se narodil 24. října 1912 ve Vídni. Roku 1930 absolvoval v Brně reálku a pak abiturientský kurz při učitelském ústavu. Učil na obecných a měšťanských školách, v letech 1938–1946 působil v brněnském rozhlasu a potom ve Výzkumném ústavu pedagogickém J. A. Komenského. Od roku 1946 externě vyučoval dětskou literaturu na olomoucké pedagogické fakultě. V roce 1955 se stal odborným asistentem na Vyšší pedagogické škole v Brně, odkud počátkem roku 1960 přešel na zdejší filozofickou fakultu. Tady se habilitoval prací

František Tenčík

František Tenčík s Karlem Högerem. (Foto Archiv MU)

o J. V. Plevovi a v roce 1964 se stal docentem. V Brně také 12. června 1974 zemřel.

Ač jeho doménou byla literatura pro děti a mládež, zasahoval i do sféry divadelních, filmových a rozhlasových. Byl hlavní osobností skupiny brněnských teoretiků a kritiků, kteří odsuzovali tradiční pedagogický utilitarismus uvedené literatury. V roce 1937 podnítil vznik Kruhu přátel literatury pro mládež, z nějž se později stalo Sdružení pro výchovu mládeže literaturou a uměním: Tenčík byl až do jeho zrušení v roce 1948 předsedou a participoval i na jeho publikacích. Kromě toho spolupracoval se Zemským divadlem a poté s Městským divadlem mladých.

Své práce publikoval v řadě periodik, například v Indexu, Úhoru, Štěpnici, Hostu do domu či ve Zlatém máji, který též redigoval. Zabýval se teorií dětské literatury a tvorbou pro mládež od počátků národního obrození do současnosti, jakož i problematikou literární výchovy. Dětskou literaturu kladl na roveň s ostatními součástmi národní literatury. Četbu dětí a mládeže dělil na složky intencionální a neintencionální: s tímto pojetím dnes pracují všichni teoretikové dětské literatury.

Zprvu psal metodické příručky a podílel se na publikaci *Literatura pro mládež* (1940). Později přispíval do různých sbor-

níků a také se uplatnil jako editor prací K. J. Erbena, Josefa Kožiška, Josefa Hory, Marie Majerové, J. V. Plevy, Antonína Zhoře a Jaromíra Tomečka. Knižně vydal studii *Četba mládeže v počátcích obrození* (1962), monografie *Hermína Týrlová* (1964) a *Josef Věromír Pleva* (1979, editor Pavel Pešta), ale i soubor studií *Umění dětem* (1972), v němž se mimo jiné soustředil na tvorbu Františka Halase, J. V. Plevy nebo Karla Högera.

Je třeba také připomenout, že inicioval a svým jménem zaštitil Kunderův *Slovníček literárních pojmů* (1976), pro nějž napsal i několik hesel. Kromě toho byl spoluautorem skript *Úvod do studia českého jazyka a literatury* (1962) a *Úvod do studia české literatury* (1965). Participoval i na scénářích k filmům *Malý Bobeš* (1961) a *Malý Bobeš ve městě* (1962). Pro televizi zdramatizoval Vančurův román *Útěk do Budína* (1966), vytvořil však ještě mnoho dalších televizních a rozhlasových pořadů. Byl též autorem dětských knížek *Ivánek* (1954), *Barevná svítlna* (1959), *Kam se poděly děti?* (1961) a *Chlapec v bílém svetru* (1971).

Odkaz tohoto mnohostranného vědce zhodnotil Josef Hrabák v knize *Život s literaturou*, kde hlavně vyzvedl, že „Tenčík přistupoval k teoretické práci v těsné sou-

vislosti s praxí“. Jeho osobnost a dílo dále přibližuje sborník *František Tenčík 1912–1974* (1982), bibliografie jeho prací z roku 1992 zpracovaná Michaelou Horákovou i rozličné časopisecké medailony otištěné zejména ve Zlatém máji a v Ladění. Ve zmíněném Ladění vyšla v čísle 4/1997 anketa, v níž na Tenčíka vzpomínali jeho

kolegové a spolupracovníci Dušan Jeřábek, Milan Kopecký, Miroslav Tmė, Bohumil Marčák nebo Vlastimil Válek. Jejich vzpomínky vyzněly unisono velmi pozitivně. Krátce to lze vyjádřit slovy Bohumila Marčáka, který o Františku Tenčíkovi prohlásil: „Byl mužný postavou i charakterem...“ J. Poláček

Vzpomínka na prof. MUDr. Adolfa Žáčka, DrSc. (1917–2010)

Prof. MUDr. Adolf Žáček, DrSc. by se 15. prosince 2012 dožil 95 let. Jeho pracovní aktivity byly úzce spjaty s přínosem i problémy oboru „sociální lékařství“, jehož byl po desetiletí významným a všeobecně respektovaným představitelem.

Ústav sociálního lékařství založil na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity prof. Hamza už před 90 lety, v roce 1922 jako čtvrtý takový ústav v Evropě. Od svých počátků se ústav musel potýkat s mnoha překážkami a v některých fázích byla ohrožena i jeho samotná existence. Po smrti profesora Hamzy v roce 1930 se přednostou ústavu stal prof. Roček, tehdejší přednosta Ústavu hygieny. I když kontinuita práce byla přerušena v důsledku uzavření vysokých škol během nacistické okupace, podařilo se hned od školního roku 1945/46 přednášky obnovit. Z Bratislavy byl tehdy povolán profesor dr. Ewald Tománek, k němuž na ústav nastoupil jako mladý asistent dr. Žáček hned po své promoci v roce 1946. Obor tehdy hledal své místo jak ve výzkumu, tak ve výuce i ve zdravotnické praxi.

K rozvoji oboru významně přispělo několik prací začínajícího univerzitního pedagoga dr. Žáčka, např. Zdravotně sociální přehled okresu jako zdravotní index (1948), Přirozená měna obyvatelstva města Brna v dynamickém pozorování

(1948), Rakovina v CSR jako zdravotně sociální problém (1951) a Základy zdravotnické statistiky (1952). Výborné výsledky práce vědecké i pedagogické vedly k habilitaci (1953) i k následnému jmenování profesorem (1957).

Zásadním milníkem v činnosti ústavu jako celku i v práci prof. Žáčka bylo jeho dvouleté působení v Ústředí Světové zdravotnické organizace v Ženevě. Plně si tehdy uvědomil význam epidemiologie, zejména pokud se epidemiologické me-